

İNSANLIĞIN VE İSLAM'IN MEDENİYET KRİZİ VE AŞMA YOLLARI

Prof. Dr. Recep ŞENTÜRK | İbn Haldun Üniversitesi Rektörü

Batılı bir dostumla sohbet ediyorduk. Konu faiz yasağına geldi. Dedi ki: "Bizde de yasaktı değiştirdik, siz de değiştirin!" Sohbet ilerleyince konu başörtüsü ve tesettüre geldi. Aynı şekilde gene "Bizde de farzı, değiştirdik; siz de değiştirin!" dedi. Bunların İslam'ın kesin kuralları olduğunu, değiştirmemizin mümkün olmadığını söyleyince, "O zaman siz fundamentalistsiniz!" dedi.

Bu konuşma sabiteleri yani değişmez kuralları olan İslam medeniyeti ile sabiteleri olmayan Batı medeniyeti arasında bir diyalogdur. Batı medeniyeti, rüzgârın önündeki yaprak gibi, Orta Çağ Hristiyanlığından, modern dönemin aydınlanmacı, materyalist akılçılığına ve bugün postmodern dönemin görecelilik (rölativizm), hakikat-sonrası (post-truth) ve indiliğine (sübjektifliğine) sürükleniyor. Ancak maalesef tüm Müslümanlar sabitelere sadık düşünmüyor; Batılılar tarafından benimsenen bu sabitesizliği ve ekonomik çıkarlardan başka ilke tanınamayı modernleşmeyi, ilerleme ve Batılılaşma adına benimseyenler var. Dolayısıyla temelde çatışma sabiteleri olanlar ile sabitesizler arasında, ilkeliler ile ilkesizler arasında cereyan ediyor.

Günümüzde tüm dünyada bir medeniyet krizi yaşanmaktadır. Bunun sebebi İslam medeniyetinin krizde olmasıdır. Beşeriyetin içinde bulunduğu bu medeniyet krizinden çıkışı da gene İslam medeniyetinin krizden çıkışına bağlıdır. Çünkü İslam medeniyeti doğuşundan bu yana diğer tüm medeniyetleri himayesi altına almış, onları fikren beslemiş ve hukuken korumuştur. Ancak İslam medeniyetinin

dünya üzerindeki bu rolünü oynayamaz hâle gelmesi özellikle Batı medeniyeti açısından çok menfi sonuçlar doğurmuş, sabiteleri olmayan bir medeniyet ortaya çıkmıştır. Sabiteleri olmayan Batı medeniyeti, diğer tüm dünya medeniyetlerini de sabitesiz bir hâle getirip asimile etmiştir. Bunun tek istisnası İslam medeniyetidir: Müslümanlar hâlâ sabitelerini muhafaza etmeye çalışmaktadırlar. Bu yüzden Batı medeniyetinin sabitesiz kültürünü Müslümanlara da

Günümüzde tüm dünyada bir medeniyet krizi yaşanmaktadır. Bunun sebebi İslam medeniyetinin krizde olmasıdır. Beşeriyetin içinde bulunduğu bu medeniyet krizinden çıkışı da gene İslam medeniyetinin krizden çıkışına bağlıdır.

empoze etmeye çalışanlar ile arada çatışma çıkmaktadır.

Bu sabitesizlik veya ilkesizlik özellikle postmodern dönemin en temel özelliğidir. İnsanlık medeniyeti bu yüzden krizedir. Müslüman aydınlar ve yönetici elitler onlara özendiklerinden ve onları taklit ettiklerinden dolayı İslam medeniyeti de krizedir. Aşağıda yedi maddede insanlık medeniyetinin krizini kısaca ortaya koyduktan sonra, gene yedi maddede İslam

medeniyetinin krizini ortaya koyacağım. Son olarak da yedi maddede insanlığın ve İslam medeniyetinin içinde bulunduğu krizden çıkabilmesi için önerilerimi ifade edeceğim.

İnsanlığın medeniyet krizi

Bugün tüm dünyada insanlığın karşı karşıya olduğu ve temelde Batı medeniyetinin sebep olduğu ana sorunları yedi madde hâline sıralamak mümkündür:

1. Sabitesizlik, inanç ve maneviyat yoksunluğu: Batı'da ve onun etkisine giren tüm dünyada maddi çıkar dışında insanların tutunabileceği "kati" olan bir şey kalmamıştır; her değer erimiştir. Modern dünyada maddi refah, insanları manevi fakirliğe ve inanç yoksunluğuna götürmektedir. Materyalizm ve aşırı dünyevileşme karşısında Batı'da Hristiyanlık, Yahudilik, Doğu'da Budizm ve Hinduizm mağlup düşmüş; Avrupa'da ateizm bazı ülkelerde yüzde elli, bazı ülkelerde ise yüzde doksan civarına yükselmiştir.

2. Çevre: Modern teknoloji ve üretim tarzı tüm dünyayı tehdit eden çevre kirliliği ve küresel ısınmayı doğurmuştur. Bu durum, tüm insanlığı tehdit etmektedir.

3. Küresel gelir dağılımındaki adaletsizlik: Kapitalizmin tüm dünyaya hâkim olması neticesinde, bir yandan sözde gelişmiş ülkelerde obezite (aşırı şişmanlık) ile mücadele edilirken, diğer yandan geri kalmış ülkelerde milyonlarca insan ve çocuk açlıktan ölmekte veya açlık sınırında yaşam mücadelesi vermektedir. Dünyamızın sorunu, üretim sorunu değil; adil dağıtım sorunudur.

4. Savaşlar: Savaş günümüzde hâkim güçler ve silah üreticileri tarafından bir ticari kâr vasıtası olarak görülmekte ve bu süreçte milyonlarca masum insanın kanı akmaktadır. Küresel silah lobisi, tüm beşeriyet için en büyük tehditler arasında en ön sırada yer almaktadır.

5. İnsan hakları ihlalleri: Günümüz dünyasında insan hakları, kadın hakları, azınlık hakları ve çocuk hakları ihlalleri son derece yaygındır ve bunları etkin bir şekilde koruma altında tutacak bir sistem yoktur. Maalesef BM, AB ve OIC gibi kurumlar etkin bir varlık gösterememekte; çoğunlukla arazide aksiyon değil sadece söylem üretmektedirler.

6. Ferdîyetçilik ve ailenin çözülmesi: İnsanlık tarihi boyunca en temel sosyal birim geniş aile iken artık fert hâline gelmiştir. Ailenin sunduğu destek ve dayanışma mekanizmalarından yoksun fertler, büyük güçlerin ve şirketlerin acımasız sömürü ve kontrolüne mahkûm hâle gelmiştir.

7. Farklılık yönetimi: Küreselleşme, ulaşım ve iletişim imkânlarının artması insanlığın “açık medeniyet” dönemine girmesine sebep olmuştur. Bunun neticesinde eski dönemlerdeki homojen toplumlar yerine farklı medeniyet, kültür ve dinlere ait hetorejen toplumlar ortaya çıkmıştır. Ancak bu farklılığın yönetimi konusunda kapalı medeniyet geleneğinden gelen başta Batı olmak üzere tüm medeniyetler hazırlıksız yakalanmıştır. Günümüzdeki çatışmaların çoğu, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı, islamofobi ve azınlık hakları ihlalleri etkin bir farklılık yönetimi olmasından kaynaklanmaktadır.

Batı medeniyeti önce dıştan empoze edilen, sonra içeriden gönüllü olarak üstlenilen Batılılaşma politikaları sayesinde tüm dünya medeniyetlerini teslim almıştır. Bugün Çin, Hint, Japon, Afrika veya Latin Amerika medeniyetleri Batının kendilerine empoze ettiği iktisat, siyaset, bilim, aile hatta giyim ve yemek kültürünü büyük

Batı'ya alternatif bir medeniyet olma iddiası bugün sadece Müslümanlardan gelmektedir. Müslümanlar iktisat alanında faize karşı çıkararak adil bir ekonomik sistemi savunmaktadır. Giyim alanında tesettürü savunmaktadır. Yemek alanında da gene farklılık gösterip domuz eti yememektedirler.

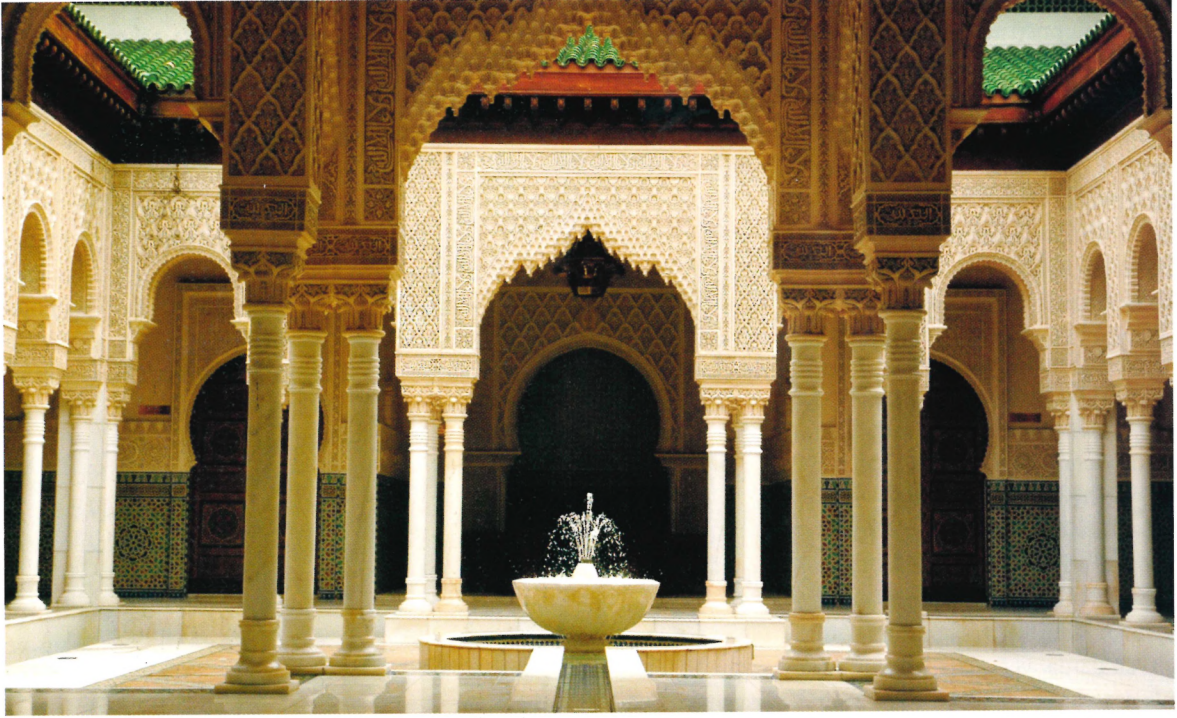
ölçüde benimsemişlerdir. Bu medeniyetler artık Batı medeniyetine alternatif bir medeniyet olma iddiasına sahip değildirler.

Batı'ya alternatif bir medeniyet olma iddiası bugün sadece Müslümanlardan gelmektedir. Müslümanlar, iktisat alanında faize karşı çıkararak adil bir ekonomik sistemi savunmaktadır. Giyim alanında da tesettürü savunmaktadır.

Yemek alanında da gene farklılık gösterip domuz eti yememektedirler ve içki içmemektedirler. Evlilik öncesi ve evlilik dışı cinsel ilişkiyi haram kabul etmektedirler. Bütün bunlar, Müslümanların sabitelerini muhafaza konusundaki gayretlerinden kaynaklanmaktadır. Hâlbuki diğer medeniyetler Batı medeniyeti karşısında sabitelerini muhafaza edememişler ve yukarıda sözünü ettiğimiz konularda Batı kültürünü benimsemişlerdir.

Son iki yüzyıldır içeriden ve dışarıdan “Batılılaşma,” “modernleşme,” “ilerleme” gibi parlak isimler altında sarf edilen yoğun çabalara rağmen İslam medeniyetini yok etme çabaları başarısızlığa uğramıştır. Çin, Hint, Afrika ve Latin Amerika medeniyetlerini asimile edip yok etmede başarılı olan metotlar Müslümanlar üzerinde tam başarılı olamamıştır. Müslümanlar hiçbir zaman medeniyet iddialarını bırakmadılar. İslam hâlâ yaşayan ve Batı'ya alternatif olma iddiası taşıyan bir medeniyettir.

Ancak sabitesiz Batı medeniyetinin İslam medeniyetini asimile edip yok etme çabaları İslam medeniyetinin krize girmesine sebep olmuştur. Müslüman âlimler, düşünürler ve devlet adamları Tanzimat'tan bu yana Batı'nın bu saldırılarına karşı çok güçlü ve son derece başarılı cevaplar vermişlerdir. Bu gayretlere “gelenekli yenilikçilik” çabaları denebilir. Ahmet Cevdet Paşa'dan Ömer Nasuhi Bilmen'e, Namık Kemal'den Necip Fazıl'a, Ziya Paşa'dan Akif'e devam eden çizgide hem doğuyu hem Batı'yı iyi bilen ve gençliğe yeni dönemde rehberlik edip onları derinden etkileyen birçok âlim, yazar ve düşünür ortaya çıkmıştır.

İslam medeniyetinin krizi

Bugün İslam dünyasının meselesi, iktisadi, siyasi veya teknolojik değildir. İslam dünyasının meselesi, tek kelimeyle tanımlamak veya teşhis koymak gerekirse bir medeniyet meselesidir. İslam dünyasına baktığımızda gördüğümüz medeniyet krizinin doğurduğu sorunları şu yedi ana başlık altında sıralayabiliriz:

1. Fikri bağımlılık: Batılılaşma ve modernleşme Müslümanları Batı'ya fikren bağımlı hâle getirme projesi olarak yürütüldüğünden İslam medeniyeti fikir krizi içine girmiştir. Günümüzde İslami ilim ve düşünce geleneğini, İslam eğitim tarzını ve İslam düşünce metodu olan fıkıhı, kelam ve tasavvufu terk eden Müslümanlar, özgün fikir üretmez hâle gelmişlerdir. Müslüman ülkelerde eğitim Batı

biliminin ve düşüncesinin tercüme ve pazarlamasından ibaret olup gençleri fikren Batı'ya bağımlı hâle getirmektedir. İslam medeniyetinin varlığını sürdürebilmesi, Müslüman aydınların Batı taklitçiliğinden kurtulup İslam düşünce geleneğini ihya etmelerine bağlıdır.

2. Siyasi bağımlılık: I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın yıkılması ile birlikte İslam coğrafyası emperyalizmin kontrolüne girmiş küçük sömürge devletleri hâline gelmiştir. Sömürgeciliğin sona ermesi ile (post-koloniyal dönem) yerel unsurlar, Batı'ya bağımlı yönetimler oluşturmuşlardır. Bu yüzden İslam dünyasındaki yönetimler, kendi toplumlarının çıkarlarını önceleyecek siyasi bağımsızlık krizi yaşamaktadır. Bu kriz aşılmadan İslam medeniyetinin ihyası imkânsızdır.

3. Bölünmüşlük (tefrika): İslam medeniyeti tüm Müslümanları bir ümmet olarak görüp aradaki farklılıkları bir zenginlik vesilesi olarak değerlendirdiği hâde günümüzde Müslümanlar, İslam medeniyetinin şemsiye kimliği etrafında uhuvvet kurmak yerine –çoğu zaman dış mihrakların kışkırtmasıyla– mezhepçilik, etnik-milliyetçilik, kabilecilik ve bölgecilik yaparak ihtilaf ve çatışmaya düşmektedirler. Milliyetçiliğin doğduğu yer olan Avrupa'da bile ulusal farklılıklar bir kenara bırakılarak AB sürecinde Avrupa milleti inşa yolunda ciddi mesafe alırken; Müslümanların kendilerini asırlarca bir arada tutan ümmet bilincinden uzaklaşıp ihtilafı düşmeleri, İslam medeniyetinin en önemli krizlerinden birini teşkil etmektedir.

4. İnsan hakları ihlalleri (zulüm): İslam medeniyeti, dinî ve huku-

ki olarak insan haklarının tüm dünyada öncüsü olduğu hâlde, günümüzde İslam dünyasında insan hakları krizi yaşanmakta olup Müslüman ülkeler, insan haklarının en fazla ihlal edildiği ülkeler arasındadır. İnsan hakları sorunları ve hukuk ihlalleri çözülmeden İslam medeniyetinin ihya olması ve Müslüman ülkelerin huzur içinde kalkınması mümkün değildir.

5. Gelir dağılımdaki adaletsizlik:

İslam dünyasında tüm dünyanın gözünden kaçmayan çok ciddi bir gelir dağılımı adaletsizliği krizi yaşanmaktadır. Bir tarafta petrol zengini ve yüz milyarlarca doları silahlara yatıran ülkeler, diğer yandan fakirlik sıralamasında en alt sıralarda yer alan Müslüman ülkeler vardır. Ülkeler arası gelir dağılımında uçurum olduğu gibi birçok ülkede yolsuzluk vesaire gibi sebeplerden dolayı gelir dağılımı adaletli olmaktan çok uzaktır.

6. Batı taklitçiliği: İslam dini Müslümanların kendi dinlerini bile taklit yoluyla benimsemesini onaylamaz. Bu yüzden taklidi imanı aşıp tahkiki imana yükselmek her Müslüman için bir yükümlülüktür. İslam medeniyetinde eğitimin görevi de Müslümanları taklidi imandan tahkiki imana yükseltmektir. Kendi medeniyetini bile taklit yoluyla benimsemesi kabul edilmeyen Müslümanlar, bugün mimariden modaya her alanda Batı medeniyetini taklit ediyorlar. Müslümanlar hem İslam hem de Batı medeniyeti ile ilişkilerinde taklit yerine tahkiki koymadıkça İslam medeniyeti içinde bulunduğu krizden çıkamaz.

7. Sosyal amnezi (unutma hastalığı) ve toplumsal hafıza zincirinin

kopması: Bugün Müslümanların çoğu İslam medeniyet mirasından kopuktur. Hatta Müslüman aydınların çoğu, aldıkları eğitimin bir sonucu olarak Batı medeniyetini kendi medeniyetlerinden daha fazla tanımaktadır. Diğer yandan selefilik bidat bahanesiyle, modernistlik ise gericilik veya hurafecilik bahanesiyle İslam medeniyet mirasını aşağılamakta ve reddetmektedir. Bu iki akım (selefilik ve modernizm), redd-i miras etmeyi bir fazilet gibi göstererek gençlerin kendisiyle gurur duyacakları bir medeniyetten onları mahrum etmekte hatta onları medeniyetlerinin tarihlerinden utanır hâle getirmektedir. Bunun neticesinde benim sosyal amnezi (unutma hastalığı) diye tanımladığım bir sosyal hastalık ortaya çıkmaktadır ki bu İslam medeniyetinin önemli krizlerinden biridir. Sosyal amnezinin aşılması, kopan toplumsal hafıza zincirinin yeniden tamir edilmesi, Müslüman gençlerin kendilerinden önceki nesillerdeki âlimlerin, düşünürlerin ve sanatçıların mirasına yeniden gururla sahip çıkması ile mümkün olacaktır.

Açık medeniyet: Kızıl elmamız ve gelecek vizyonumuz

Medeniyetler krizlere girebilir ama bu aşılamaz bir durum değildir. Nitekim İslam medeniyeti, tarihinde birçok krizi başarıyla aşmıştır: Moğol İstilasası, Haçlı İstilasası, Latin İstilasası ve Endülüs'ün düşüşü. Bu krizler, o dönemin ilim ve devlet adamlarının öncülüğünde başarıyla aşılmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın mağlup olması ile Batı istilasası altına giren İslam medeniyeti, bu son krizi henüz aşamamıştır. Medeniyetler tarihinde bir iki asır çok uzun zaman değildir.

Bugün Müslümanların medeniyet iddialarından asla vazgeçmemeleri ve sabitelerini hâlâ savunmaları son derece ümit vericidir. İçinde bulunduğumuz krizi aşmamızın yolu tüm ümmetin ve özellikle Müslüman gençliğin önüne İslam medeniyetini yeniden "açık medeniyet" olarak ihya idealini bir kızıl elma veya bir gelecek vizyonu olarak sunmaktan geçmektedir. Burada açık medeniyetten maksadımız, diğer medeniyetlere de varlık ve hayat hakkı tanıyan ve evrensel insan haklarını savunan bir medeniyet anlayışıdır. Açık medeniyet vizyonu, Batıcılık ve Selefilik gibi medeniyet tasfiyecisi, dışarıya kul olan, ötekini tamamen reddeden iki aşırı akım arasında itidalli ve dengeli bir medeniyet yaklaşımı sunmaktadır.

İslam medeniyetinin hâlen içinde bulunduğu krizden çıkması tüm dünya ve beşeriyet için son derece faydalı olacaktır. Çünkü yukarıda bahsettiğimiz gibi şu anda tüm beşeriyet sabitelerini kaybetmiş bir medeniyet krizi içindedir. Söz konusu bu küresel medeniyet krizinin aşılması İslam medeniyetinin mevcut krizden bir an önce çıkıp tüm beşeriyete yeniden rehberlik yapacak küresel bir rol oynamasına bağlıdır. Bunun yolu olarak yedi öneride bulunmak istiyorum.

1. Fikri bağımsızlık: Müslümanlar, ister İslam ister Batı taklitçiliği yerine tahkik yöntemini benimsemelidirler. İslam zaten taklitçiliği reddeder, tahkiki savunur. Eğitimin amacı artık öğrencilere Batı taklitçiliğini benimsetmek yerine fikren bağımsız öğrenciler yetiştirmek olmalıdır. Eğitim ve kültür politikamızın temelini fikri bağımsızlık ilkesini koymalıyız.

8

H

İslam medeniyeti, tarihinde birçok krizi başarıyla aşmıştır: Moğol İstilasası, Haçlı İstilasası, Latin İstilasası ve Endülüs'ün düşüşü. Bu krizler o dönemin ilim ve devlet adamlarının öncülüğünde başarıyla aşılmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın mağlup olması ile Batı istilasına altına giren İslam medeniyeti bu son krizi henüz aşamamıştır.

2. Âdemiyyet temelli evrensel yaklaşım: Âdemiyyet ilkesi üzerine kurulu olan İslam siyaset, ahlak ve hukuk düşüncesi sadece Müslümanların değil evrensel olarak tüm âdemilerin (insanların) haklarını savunur. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) temellerini attığı bu anlayışın ahlak, siyaset ve hukuk alanında yeniden ihyası gerekmektedir. Müslümanlar sadece diğer Müslümanların değil din ve ırk ayrımı yapmaksızın -dinî bir vecibe olarak- tüm mazlumların haklarını savunmalıdırlar. Hz. Peygamber (s.a.s.) ilişki içinde olduğu gayri-

müslimlerin dinlerini -batıl oldukları için ağır bir şekilde eleştirmesine rağmen- her zaman onların kul haklarına saygılı olmuştur. Fikrini ve inancını batıl gördüğü insanların haklarını bile koruma sünnetin başta Ebu Hanife ve İbn Haldun olmak üzere mezhep imamlarımız ve âlimlerimiz tarafından fikhın ve hukukun temeli olarak benimsenmiştir. Bu evrenselci yaklaşımın yeniden ihyası gerekmektedir.

3. Savunma ve ret yerine alternatif sunma: Müslüman düşünürler şu anda Batı medeniyetini ve onun

uygulamalarını reddederek İslami değerleri savunmaya çalışmaktadırlar. Bundan daha ileri gidip ortada var olan sorunlara alternatif çözümler sunmak gerekmektedir.

4. Gelenekli yenilikçilik: Günümüzde Müslüman aydınlar arasında yaygın olan "yeniliğe kapalı muhafazakârlık" veya "geleneği toptan reddeden yenilikçilik" yerine itidal ve dengeyi temsil eden "gelenekli yenilikçilik" yaklaşımı benimsenmelidir.

5. Fütüvvet: Gençlerimiz arasında asırlardır Müslüman gençliğin ahlakını tebarüz ettirmiş olan fütüvvet anlayışını günümüze uyarlayarak ihya etmeliyiz.

6. Açık medeniyet: Gençlerimizin ve tüm ümmetin önüne bir kızıl elma olarak İslam'ı yeniden bir açık medeniyet olarak ihya idealini takdim etmeliyiz.

Birçok çağdaş Müslüman aydında şahit olduğumuz hâliyle İslam'ı kapalı bir medeniyet olarak algılamak, mevcut krizi daha da derinleştirmektedir. Onun yerine Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Osmanlı'nın çöküşüne kadar devam eden İslam açık medeniyet geleneğini ihya yolunu tutmalıyız. Açık medeniyet, değişmeyen sabiteleri olan ama değişime açık bir medeniyet anlayışıdır. Bu değişim rastgele değildir: Neyin sabit, neyin değişken olduğunu fıkıh belirler ve değişken olanların hangi süreçle değişeceğine fıkıh öncülük eder. Açık medeniyet anlayışı İslam medeniyetine ve ümmetine yeniden küresel bir rol oynama imkânı sağlayacak ve İslami bir açıdan tüm beşeriyetin sorunlarına çözümler sunmanın yolunu açacaktır. ■